

İlham Səfərov

Hüquqşünas

**İNZİBATİ AKTIN LƏĞV EDİLMƏSİ İLƏ İNZİBATİ AKTIN
QANUNSUZ SAYILMASI İDDİA NÖVLƏRİNİN ARASINDA
MÖVCUD FƏRQLİLİKLƏR VƏ ONLARIN TƏTBİQİNDƏ
YARANMIŞ PROBLEMLƏR**

30 iyun 2009-cu il tarixli 846-IIIQ sayılı Azərbaycan Respublikasının “Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi təsdiq edilmiş və Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi 2011-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minmişdir. İnzibati Prosesual Məcəllənin qanuni qüvvəyə minməsi ilə Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində qanunla birbaşa tənzimlənmiş yeni iddia növlərinin yaranması baş vermişdir.

Hazırda inzibati icraat qaydasında iddia növləri aşağıdakı kimi göstərilmişdir:

- mübahisələndirmə haqqında iddia;
- məcburetmə haqqında iddia;
- öhdəliyin icrası haqqında iddia;
- müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə dair iddia;
- müəyyən etmə və ya tanınma haqqında iddia;
- qanunauyğunluq haqqında iddia;
- kompensasiyanın ödənilməsi tələbinə dair iddialar;
- bələdiyyələrin inzibati nəzarət orqanlarının hərəkətlərinə qarşı və ya inzibati nəzarət orqanlarının bələdiyyələrə qarşı iddialar və s.

Yuxarıda qeyd edilmiş iddia növlərinin mahiyyəti həmin məcəllənin müvafiq maddələrində qısa şəkildə qeyd edilməsi, həmin iddia növlərinin aydın şəkildə bir-birindən fərqləndirmək üçün kifayət deyildir. Ona görə göstərilmiş iddia növlərinin məqsədinin müəyyən edilməsi üçün əlavə şərhə və hüquqi dəqiqləşdirici məlumatla ehtiyac vardır. Göstərilmiş iddia növlərindən ən çox bir-biri ilə ziddiyyət daşıyan növləri bunlardır:

- mübahisələndirmə haqqında iddia və;
- müəyyən etmə və ya tanınma haqqında iddia (icra edilmiş inzibati aktın qanunsuz sayılması).

Məhkəmə təcrübəsində qeyd edilmiş iddia növlərinin tətbiqində müəyyən problemlər yaşanır. Demək olar ki, icra edilmiş inzibati aktın qanunsuz sayılmasına dair əsaslandırılmış məhkəmə qərarlarına rast gəlmək olmur. Əsaslandırıldığı təqdirdə isə mübahisələndirmə icraatı qaydasında ləğv olunmuş inzibati akta dair əsaslandırma irəli sürülür. Beləliklə inzibati aktın ləğv edilməsi ilə inzibati aktın qanunsuz sayılması arasında mövcud olmuş fərqlilik müəyyən edilməmiş qalır və məhkəməyə müraciət etmiş vətəndaşların hüquqlarına mənfi təsir göstərir. İnzibati aktın ləğv edilməsi institutu ilə icra edilmiş inzibati aktın qanunsuz sayılması institutunun fərqi nədən ibarət olmasının hərtərəfli araşdırılması zəruri olmuşdur ki, gələcəkdə vətəndaşlar göstərilmiş iddia növlərindən səmərəli istifadə edə bilsinlər və məhkəmə təcrübəsində oturmuş hüquqi mövqə yaransın.

İnzibati Prosesual Məcəllənin 13-cü maddəsi məhkəmədə vətəndaşların hüquqlarının təminatı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Həmin maddə vasitəsilə dövlət hər bir vətəndaşa hüquqi

cəhətdən qayğı göstərir. Həmin maddəyə əsasən məhkəmə qaldırılan iddialarda yol verilən formal xətalardan aradan qaldırılmasında, aydın olmayan iddia tələblərinin dəqiqləşdirilməsində, yanlış iddia növlərinin münasibləri ilə əvəz olunmasında, natamam faktiki məlumatların tamamlanmasında, eləcə də işin hallarının müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsi baxımından əhəmiyyət kəsb edən izahatların təqdim olunmasında proses iştirakçılarna yardım etməyə borcludur. Beləliklə müəyyən edilir ki, “vətəndaşların köməkçisi” olan 13-cü maddə vasitəsilə hakim qanunsuz inzibati aktlara məruz qalmış vətəndaşlara iddia növünün əvəzləndirilməsi ilə bağlı köməklik göstərməlidir. Bu köməyin göstərilməsi üçün isə təcrübədə iddia növləri ilə bağlı vahid məhkəmə təcrübəsinin olması hüquqi demokratik ölkənin ən öndə gedən prinsiplərindən biri olmalıdır. Çünki inzibati işlərdə vətəndaşa qarşı cavabdeh qismində inhisar mövqedə və müvafiq səlahiyyətli dövlət qurumları çıxış edirlər.

Mübahisələndirmə haqqında iddia növü ilə artıq icra edilmiş inzibati aktının qanunsuz sayılması iddia növü arasında mövcud olan fərqləndirici xüsusiyyətləri aşağıdakı kimi göstərmək olar.

İnzibati Prosesual Məcəllənin 32.1-ci maddəsinə əsasən mübahisələndirmə haqqında iddia vasitəsi ilə iddiaçı inzibati aktın ləğv olunmasını və ya dəyişdirilməsini məhkəmədən tələb edə bilər. Mübahisələndirmə haqqında iddia mübahisə edilən inzibati aktın icra olunması nəticəsində meydana gəlmiş nəticələrin aradan qaldırılması tələbini özündə əks etdirən əlavə ərizə ilə birlikdə də qaldırıla bilər.

Mübahisələndirmə haqqında iddia növünün aşağıda göstərilmiş xüsusiyyətləri irəli çıxır:

- inzibati aktın ləğv olunması və ya dəyişdirilməsi tələb edilə bilər;

- inzibati aktın icra olunması nəticəsində meydana gəlmiş nəticələrin aradan qaldırılması tələbini özündə əks etdirən əlavə ərizə ilə birlikdə də qaldırıla bilər (yəni qanunverici bildirir ki, artıq icra edilmiş inzibati aktın da ləğvini tələb etmək olar).

Artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılması İnzibati Prosesual Məcəllənin 36.2-ci maddəsi ilə tənzimlənir. Həmin maddəyə əsasən müəyyən etmə və ya tanınma haqqında iddia vasitəsi ilə iddiaçı artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılmasını məhkəmədən tələb edə bilər.

Bu iddia növünə məxsus aşağıdakı xüsusiyyət meydana gəlir:

- artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılmasını məhkəmədən tələb etmək olar.

Beləliklə mübahisələndirmə haqqında və inzibati aktın qanunsuz sayılması iddia növlərinə məxsus xüsusiyyətlərə nəzər yetirdikdə müəyyən etmək olar ki, bu iddia növləri eynilik təşkil edir. Hər ikisi qanunsuz inzibati aktın ləğv edilməsinə və ya qanunsuz hesab edilməsinə yönəlmiş və nəticə etibarilə inzibati aktla vətəndaşın pozulmuş hüquqlarının bərpa olunmasına qulluq edir.

Lakin, bu iddia növləri hüquqi anlamına, xüsusiyyətlərinə və məqsədlərinə görə eynilik təşkil etsələr belə, mühüm hüquqi əhəmiyyət kəsb edən iddia müddəti institutuna görə bir-birindən çox fərqlənirlər. İnzibati Prosesual Məcəllənin 38.1-ci maddəsinə əsasən mübahisələndirmə haqqında iddia inzibati aktın təqdim (elan) olunduğu vaxtdan, şikayət instansiyasına şikayət verildiyi hallarda isə şikayətə dair qəbul olunan inzibati aktın təqdim olunduğu vaxtdan 30 gün müddətində qaldırıla bilər.

Halbuki, İnzibati Prosesual Məcəllənin 38-ci maddəsində artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılmasına dair iddia müddəti göstərilməmiş və ümumiyyətlə həmin Məcəllədə bu iddia növü ilə bağlı müddət qeyd edilməmişdir.

Bununla təsdiq olur ki, qanunvericilikdə mübahisələndirmə haqqında iddia qaldırmaq üçün 30 gün iddia müddəti nəzərdə tutulmuş, lakin inzibati aktın qanunsuz sayılmasına dair iddia növündə isə iddia müddəti təyin edilməmişdir. Beləliklə müəyyən etmək olar ki, artıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılmasına dair iddia növü 30 gün müddəti ötürmüş (qanunsuz inzibati aktla hüquqları pozulmuş) vətəndaş üçün əlverişli bir iddia növüdür.

Məhkəmə təcrübəsində 30 gün iddia müddətini ötürmüş (lakin inzibati aktla açıq-aşkar hüquqları pozulmuş) vətəndaş inzibati aktın ləğv edilməsinə dair məhkəməyə müraciət etdikdə, onun iddiası

müddətin ötürülməsi ilə bağlı mümkünsüz hesab edilir. Məhkəmə sistemində oturmuş bu məhkəmə təcrübəsi mənfi bir haldır. Çünki açıq-aşkar qanunsuz inzibati aktla hüquqları pozulmuş vətəndaşlar iddia müddəti ilə bağlı hüquqi məlumatlarının olmaması səbəbindən ədalətsizliyə məruz və məhkəmə araşdırmasından kənar qalırlar. Lakin, qanunverici vətəndaşların bu halda qanunsuz inzibati aktlarla hüquqlarının qarşısının alınması məqsədilə 30 gün iddia müddəti tətbiq edilməyən atıq icra olunmuş inzibati aktın qanunsuz sayılması iddia növü qəbul etmiş və hakimlərə hüquqları pozulmuş vətəndaşlara kömək göstərilməsi üçün 13-cü maddədə müvafiq səlahiyyətlər verilmişdir. Ədalət Mühakiməsi adətən hüquqların bərqərar edilməsinə qulluq edir, buna baxmayaraq məhkəmələr tərəfindən vətəndaş üçün yuxarıda qeyd edilmiş əlverişli olan iddia növü əvəzləndirilmir və formal olaraq mümkünsüzlük qərarı ilə nəticələnir. Bununla da vətəndaş düzgün olmayan məhkəmə təcrübəsinin qurbanına çevrilir.

Azərbaycan Respublikası dünyavi, hüquqi və demokratik ölkə olaraq hər bir vətəndaşının hüquqlarına diqqətlə yanaşır. İnzibati işlərlə bağlı bu fakt qanunverici tərəfindən qəbul edilmiş qanunlarda aydın bir şəkildə nümayiş edilir. Məsələn: Azərbaycan Respublikasının “İnzibati icraat haqqında” Qanunun 67.3-cü maddəsinə əsasən qanunsuz əlverişsiz inzibati akt hər bir halda ləğv olunmalıdır.

YEKUN:

Yuxarıda qeyd edilənlərin nəticəsi olaraq qənaətə gəlmək olur ki, qanunvericinin qeyd etdiyi kimi qanunsuz əlverişsiz inzibati akt hər bir halda ləğv olunmalıdır. 30 gün iddia müddətinin buraxılmasına görə vətəndaşın konstitusion hüququ olan məhkəmə təminatından və məhkəmə araşdırmasından istifadə etməsinə maneçiliyin yaradılması dövlətin nüfuzuna və məhkəmə sisteminin humanizm siyasətinə birbaşa xələl gətirir. Halbuki qanunverici vətəndaşları qanunsuz inzibati aktlardan qorumaq üçün lazımi qanunlar və normalar qəbul etmişdir. İnzibati Prosesual Məcəllənin 13-cü maddəsinin vasitəsilə qanunsuz inzibati aktla hüquqları pozulmuş və 30 gün iddia müddətini ötürmüş vətəndaşlara məhkəmə tərəfindən mümkünsüz qərarının qəbul edilməsi əvəzinə artıq icra edilmiş inzibati aktın qanunsuz sayılması iddia növünün əvəzləndirilməsində köməklik göstərilməsi daha məqsədemüvafiqdir. Həmçinin vətəndaş məhkəmə təminatından tam şəkildə istifadə edərək hüquqlarının bərpa olunması prosesinə buraxılaraq, hüquqlarını tam və hərtərəfli müdafiə edə biləcəkdir.